

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1900.   Andra Kammaren.   N:o 23.

Fredagen den 16 mars.

Kl. 2 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 9 innevarande månad.

§ 2.

Föredrogos, men blefvo åter bordlagda statsutskottets utlåtande och memorial n:is 5, 30 och 31.

Härefter yttrade

Herr Pehrson i Törneryd: Herr talman! Jag tillåter mig anhålla, att kammaren ville besluta, att af de nu två gånger bordlagda ärendena måtte på morgondagens föredragningslista först uppföras statsutskottets memorial n:o 30, dernäst statsutskottets memorial n:o 31, dernäst statsutskottets utlåtande n:o 5 angående regleringen af utgifterna under riksstatens fjerde hufvudtitel och derefter öfriga ärenden i den ordning hvori de förekomma på dagens föredragningslista.

Hvad herr Pehrson sålunda hemställt, blef af kammaren bifallet.

§ 3.

Ordet lemnades till

Chefen för landtförvarsdepartementet, herr statsrådet Cruse-Svar *à interpellation.*
björn: Med kammarens medgifvande har dess ledamot herr Österberg till mig framställt följande två spörsmål:

Svar å interpellation.
(Forts.)

1:o Har herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet vidtagit några åtgärder för att få de sedan en månads tid vid statens gevärsfaktori rådande missförhållanden med afseende å tillverkningsätt och lönevilkor ordnade på ett för staten och faktoriets arbetspersonal tillfredsställande sätt?

2:o Om så ej är fallet, ämnar herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet vidtaga några åtgärder för antydda missförhållandens afhjelpande?

Af de omedelbart efter arbetsinställelsen och sedermera tid efter annan från styresmannen för gevärsfaktoret afgifna rapporter har jag inhemtat, att det sätt för arbetarnes aflöning med viss timpenning, hvilket till en början vid förfärdigandet af de nya gevären vid faktoret användts, sedermera i den mån arbetarne vunnit erforderlig skicklighet blifvit, med hänsyn till såväl ökandet af arbetsprodukten som arbetarnes eget intresse, utbytt mot erläggande till hvarje yrkeslag utaf ett öfverenskommet ackordspris för det å visst antal gevär nedlagda arbete. Vid ackordens sättande hade städse följts den norm, att prisen skulle medföra en arbetsförtjenst, som med minst 10 procent öfverstege hvad arbetarne i motsvarande fack vid omnejdens fabriker kunde förtjena. Styresmannen hade i första rummet haft till mål, att staten för sina utgifter måtte erhålla största möjliga och bästa produkt, men ansett sig jemväl böra uppmärksamma att arbetsmarknaden för ortens fabriksidkare icke förstördes genom alltför höga aflöningsbelopp åt faktoriets arbetare.

Under senare hälften af sistlidet år hade emellertid arbetsproduktionen vid faktoret uppdrifvits till sådan höjd, att ett bibehållande under år 1900 af förut gällande ackord skulle medföra arbetspris till oskäliga belopp. En allmän reduktion af arbetsackorden blef därför nödvändig och tog, efter längre tid förut skedd tillsägelse, sin början den 1 sistlidne februari. De nya ackordsprisen beräknades efter det antal gevärssatser, som från och med den 1 juli 1899 tillverkats, nemligen i juli 2,400, i hvardera af augusti, september och oktober månader 2,200, i november 2,300 och i december efter 18 fulla arbetsdagar 1,700, d. v. s. per månad minst 2,200, hvilken siffra, enligt styresmannens åsigt, under följande år måste stiga. Det rättmätiga i denna prisnedsättning erkändes af faktoriets samtliga 570 arbetare med undantag af 8 s. k. pipriktare, af hvilka dock efter kort tid de flesta utan vidare återgingo till arbetet, samt af 15 smerglieriarbetare, 4 »kratsare» och 1 »blåanlöpare». Dessa sistnämnde, till ett sammanlagdt antal af 20, nedlade den 8 februari sina arbeten med anspråk å högre aflöning.

Det för *smerglieriarbetarne* under år 1899 bestämda ackordspriset hade utgjort 83 kronor 90 öre för hvarje hundra-tal gevär, medförande, oaktadt 7 af arbetarne blifvit under samma år antagne, en medelförtjenst af 1,366 kronor. Från den 1 februari skulle detta pris nedbringas till 62 kronor 50 öre för samma antal gevär, hvari-

genom dessa arbetare i medeltal komme att erhålla en årlig förtjenst af 1,100 kronor. Sedan arbetarne redan den 5 februari, utan att först underrätta styresmannen om sin missbelåtenhet med ackordsnedsättningen, hänvänt sig till vederbörande fackföreningar och svenska jern- och metallarbetareförbundet, samt tvenne af arbetarne utsedda förtroendemän hos styresmannen gjort framställning om ackordsprisets bibehållande vid 83 kronor 90 öre, motsvarande, enligt senaste 6 månadernas arbetsprodukt, en arbetsförtjenst för år af i medeltal 1,476 kronor 64 öre hade denne, för att så långt som möjligt tillmötesgå arbetarnes önsknings, erbjudit en förhöjning af 20 % i det nedsatta ackordspriset eller 75 kronor för hvarje antal af 100 gevär hvarigenom den årliga medelförtjensten skulle komma att uppgå till 1,320 kronor, men detta erbjudande, som antogs af förtroendemännen, blef af öfriga arbetare förkastadt. I följd häraf och sedan arbetarne återkallat den till förtroendemännen lemnade fullmakt att underhandla å deras vägnar, hade styresmannen återtagit sitt nämnda erbjudande samt förklarat sig ej bevilja höjning i ackordspriset med högre belopp än 10 % eller till 68 kronor 75 öre, hvaraf skulle följa en årsförtjenst af i medeltal 1,210 kronor. Den 9 februari afhemtade de arbetare, som nedlagt arbetet, sin aflöning och sina betyg, å hvilka funnos tecknade vitsord om god och för vissa »utmärkt» skicklighet samt för alla godt uppförande jemte följande ord: »har denna dag nedlagt arbetet». Ut i tidningarne funnos samma dag införda tillkännagifvanden, att de nämnda arbetsfacken vid faktoriet af svenska jern- och metallarbetareförbundet »förklarats i blockad». Först derefter hade i enlighet med arbetsgifvareföreningens i staden för dylika fall förut träffade öfverenskommelse namnförteckning öfver ifrågavarande arbetare utlemnats. Tvenne ombud för arbetarne jemte en förtroendeman för fackföreningen på platsen hade sedermera den 1 innevarande månad besökt styresmannen för vidare underhandling, dervid styresmannen för att få slut på striden på det sätt tillmötesgått deras anspråk, att han fortfarande erbjud i ackordspris 68 kronor 75 öre, oaktadt från smergling skulle undantagas tvenne delar af geväret, nemligen sigt-fot och underbeslag, motsvarande enligt ackordspriset 4 kronor 62 öre per hundra gevär. Härigenom skulle ernås i årlig medelförtjenst minst 1,296 kronor 43 öre. Detta anbud hade den 3 dennes besvarats med ett motförslag af 77 kronor 90 öre såsom ackordspris eller 1899 års pris med frånräknande af hvad som belöpte å förenämnda två gevärsklasser; således utan något slags eftergift från arbetarnes sida.

Dessa fordringar af smergleriarbetarne förefölle desto orimligare, som enligt företedda intyg de 14 *högst* aflönade dylika arbetare vid följande i eller invid staden belägna fabriker under år 1899 haft i medelinkomst: vid Tunafors fabriker af 78 arbetare 1,224 kronor 12 öre, vid aktiebolaget L. F. Ståhlberg & C:nis verkstäder af 32

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation. arbetare 1,131 kronor 23 öre och vid C. W. Dahlgrens fabriksaktiebolags verkstäder 1,008 kronor 85 öre.

(Forts.)

Emot de af interpellanten lemnade uppgifter om att smergleri-arbetarne i följd af deras yrkes lifsfarlighet vore »döds kandidater» redan vid en ålder af 34 å 35 år, samt att, enär detta »yrke inom sig rymde så stor dödlighet och sjuklighet», de flesta af stadens sjukkassor inryckt ett uttryckligt förbud för smerglare att tillhöra dessa kassor, så länge de utöfvade nämnda yrke, har styresmannen meddelat, att väl ingen af fabriets smerglare innehade högre ålder än 45 år, men att sådana arbetare vid andra verkstäder inom staden funnos med en ålder af öfver 60 år; samt att, äfven om i reglementet för någon af de äldre sjukkassorna qvarstode bestämmelse om smerglares uteslutande, inträde i dylik kassa vore för *samtliga* arbetare vid såväl fabrieket som Tunafors fabriker m. fl. nyare verk *obligatoriskt*.

Hvad beträffar de öfrige fem af ifrågavarande arbetare eller de s. k. *kratsarne* och *blåanlöparen* har styresmannen förmålt, att arbetsförtjensten år 1899 utgjort för de 4 förstnämnda i medeltal omkring 1,113 kronor 18 öre hvardera och för den sistnämnde 1,325 kronor och 12 öre, samt att genom ackordsnedläggningen förtjensten år 1900 skulle uppgå till respektive 1,085 kronor 70 öre och 1,117 kronor 25 öre, hvartill dock för blåanlöparen komme för arbete med bajonetter omkring 360 kronor, beroende på att leveransen af bajonetter till gevärsfabrieket först under slutet af sistlidet år i nämnvärd mån börjat fullgöras. De af dessa arbetare uppställda fordringar uppginge till ett medelpris per år, för de förra af 1,343 kronor 10 öre och för den senare af 1,596 kronor 5 öre. Dessa kratsare och blåanlöparen egde icke och behöfde icke ega någon som helst yrkesskicklighet, utan kunde, såsom vid Waffenfabrik Mauser eger rum, ersättas med gossar, hvarför någon höjning af dem erbjudna ackordpris, enligt styresmannens mening, icke kunde ifrågakomma. Dessa fem arbetare voro ock af honom erbjudna annat arbete efter därför gällande ackordpris.

Vid besök af fälttygmästaren och arméförvaltningens ombudsman å gevärsfabrieket den 12 och 13 i denna månad anordnades sammanträde med styresmannen och arbetarne för medling i aflöningsstvisten. Ehuru arbetarne medgäfv, att de vid bestämmande af de förut gällande arbetspris erhållit kännedom om att dessa pris endast tillsvidare skulle vara gällande och framdeles reduceras, förklarade arbetarne, att de icke kunde ingå på de af styresmannen erbjudna villkor, samt yttrade tillika, att de öfverlemnade sin sak åt svenska jern- och metallarbetareförbundet, med hvars förtroende man de anhöllo att underhandlingarne vidare måtte föras. Det upplystes nemligen, att arbetarne väl sjelfva egde besluta i saken, men att deras beslut icke vore gällande, om icke detsamma godkändes först af de särskilda fackföreningar, af hvilka de voro medlemmar, och derefter af nämnda förbundsstyrelse, som hade sitt säte i Stock-

holm; och meddelade arbetarne, att de skulle för bemålde förtroendeman utfärda fullmakt att föra deras talan.

Sedan jag sålunda redogjort för förloppet vid dessa 20 arbetares nedläggande af arbetet, samt de åtgärder, som vidtagits i syfte att ordna förhållandena mellan dem och faktoriet, torde jag få öfvergå till besvarande af interpellantens första spörsmål jemväl i hvad det afser den förändring i gevärens *tillverkningssätt*, som arbetsnedläggelsen gjort nödvändig.

Styresmannen för faktoriet, hvilken låtit utföra en del försök i ändamål att kunna drifva gevärsstillverkningen utan att vara beroende af nämnda arbetare, föreslog i skrifvelse till generalfältygmästaren den 27 sistlidne februari, att vissa afvikelser i afseende å tillverkningsmetoden måtte få göras från den genom nådig generalorder den 20 mars 1896 fastställda hufvudmodellen å gevären, i det att vissa delar af geväret i stället för att smerglas skulle behandlas med sandbläster, hvarigenom ytan blefve mattgrå i stället för blankpolerad, och skulle derjemte några af dessa delar brungöras i stället för att blåanolpas. Med ett af de såsom prof öfversända gevären hade, för utrönande af den s. k. grågöringens bestånd, verkstälts 10,000 laddningar med affyringar, hvilket försök gifvit vid handen, att den föreslagna förändrade tillverkningsmetoden icke menligt inverkade på vapnens användbarhet, om äfven utseendet komme att deraf i någon mån lida. Uppå en af generalfältygmästaren den 1 dennes till departementet inkommen framställning medgaf Kongl. Maj:t, i anledning af hvad sålunda förekommit, genom generalorder den 3 i samma månad, att följande afvikelser från förut gifna bestämmelser finge vid gevärsstillverkningen ske, nemligen dels att slutstycket med tillhörande mekanismdelar, äfvensom läskstången finge grågöras medelst sandbläster eller på annat lämpligt sätt i stället för att smerglas, dels ock att öfre band med bandplåt, nedre band och remsbygelfot sandblästrades och brungjordes i stället för att smerglas och blåanolpas.

Interpellanten har med tvenne »fackmäns» uttalanden sökt bevisa den af arbetsnedläggelsen framtvingade sandblästringsmetodens oduglighet för gevärsstillverkning. Häremot strider, såsom styresmannen för faktoriet erinrat, det förhållande, att hufvuddelarne af mekanismen i Mausers automatiska pistol — således i ett vapen, der mekanismens lätta och obehindrade rörelser utgöra ett nödvändigt vilkor — voro sandblåsta samt att repertergevär af Mausers system för enskildt bruk utföras med sandblåsta mekanismdelar. Engelska gevärets mekanismdelar voro ock delvis sandblåsta och derefter brungjorda. — Med sandblåsningen undvekes det af hvarje militär kända, i krigstjänst farliga glindra, som uppkomme af de blanka mekanismdelarne från en eljest i terrängen dold skyttelinie. Vidare framhåller styresmannen, att interpellantens yttrande derom, att några »filtag och förestående kanter» skulle efter sandblästringen kvarstå, grundade sig å ett missstag, hvilket till fullo vederlades af de redan tillverkade gevären.

Scar å interpellation.

(Forts.)

Svar å interpellation.

(Forts.)

Sant vore deremot, att det obegagnade gevärets mekanismrörelser kändes i obetydlig mån kärfva, men detta försvunne efter någon tids bruk af geväret. Obestriddigt vore äfven, att fullkomligt torra, sandblåsta ståldelar genom handsvevt m. m. fortare än smerglade förlorade sitt prydliga utseende, men någon risk för hoprostning funnes för ett med någon omsorg skött vapen lika litet, om det vore sandblåstradt som om det vore smergladt. Företedda intyg från chefen för Stockholms vapenfabrik och verkmästaren vid Stockholms tygverkstäder bestyrka jemväl riktigheten af de nu uttalade omdömena.

Till svar å de af herr Österberg till mig framställda spørsmål får jag sålunda, på grund af hvad jag nu andragit, meddela, att ifrågavarande sak blifvit, med hänsyn till statens intresse, ordnad genom förberörda den 3 innevarande månad utfärdade generalorder, samt att i fråga om arbetarnes lönevilkor underhandlingar med dem fortfarande pågå, hvadan jag anser, att från min sida någon vidare åtgärd i saken icke erfordras.

Herr Österberg: Jag skall be att allra först till herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet få uttala mitt djupa tack för allt hvad han gjort för att ordna denna fråga, på samma gång jag också tackar honom för den framställning han nu gifvit åt saken. Men jag anser mig ändå icke kunna uraktlåta att med några ord beledsaga herr statsrådets framställning öfver denna fråga, synnerligast som den enligt min uppfattning är af en utomordentligt stor principel betydelse.

Det har visats här, att arbetarne vid faktoriet skulle hafva en inkomst, som i allmänhet med 10 procent öfverstiger hvad som är den vanliga aflöningen vid öfriga i orten belägna fabriker. Jag kan naturligtvis icke på rak arm kontrollera denna uppgift, men så mycket känner jag till ortsförhållandena, att jag vet, att om i det yrke, som särskildt varit på tal, nemligen smerglarnes, dessa icke å de här angifna fabrikerna, Tunafors, Ståhlbergs eller Dahlgrens fabriker, komma upp till en medelaflöning, som sträcker sig längre än till 1200 å 1300 kronor om året, så finnes dock andra fabriker, der dessa arbetare komma upp till en aflöning af ända till 2,000 kronor årligen. Faktum är, och trots det att man försökt på bästa sätt visa, att smerglareyrket icke är ett helsofarligt yrke, vidhåller jag ändå fortfarande mitt påstående, att slipareyrket är ett bland industriens mest farliga och dödsbringande yrken. Och jag vidhåller äfven den uppfattningen, att det icke är rätt af statens tjänstemän, att, när arbetarne en gång uppnått en hög yrkesskicklighet och färdighet, arbetarne i lugn och ro utföra sitt arbete, allting går lugnt och fridfullt och alla parter tyckas vara vid bästa samhörighetskänsla och bästa sinnesstämning, dessa tjänstemän då vidtaga reduktion i arbetarnes löner. Jag omnämnde äfven vid mitt interpellationsanförande det förhållande, att samtidigt med att arbetarne i fråga

få vidkännas en lönereduktion, uppgående till omkring 300 kronor pr man, statens embets- och tjänstemän göra framställning om afsevärdt stora löneförbättringar. Jag betraktar det som en ganska stark inkonsekvens i åskådning, som i dessa båda fall gör sig gällande. Och jag har gjort mig åtminstone sjelf den frågan: är anledningen till de ifrågavarande arbetslönernas nedprutning den, att det för gevärens tillverkning af Riksdagen beviljade anslag icke hinner till för det afsedda ändamålet? Derest förhållandet är, att det för gevärens tillverkning bestämda, af Riksdagen beviljade anslaget icke för detta ändamål behöfver öfverskridas, utan att penningarne räcka till vid fabriken både med afseende å inköp af erforderlig råmateriel samt aflönings- och öfriga med fabrikationen sammanhörande förhållanden, vet jag icke, hvarför man skall behöfva tillgripa dessa lönereduktionsåtgärder, för att derigenom åstadkomma missmod bland arbetarne och under så dyra tider, som det faktiskt i år är, ställa dem uti en i jmförelse till föregående år ofördelaktigare ekonomisk ställning. Men då man genomläser statsrevisorernas berättelse, finner man på sid. 78 och 79, hurusom statsrevisorerna göra anmärkning mot att byggnads- och maskinanskaffningsanslagen tillsammans öfverskridits med ett belopp af 195,390 kronor 98 öre, och det säges, att detta belopp tagits från gevärsanskaffningsanslaget. Under sådana förhållanden och till svar härfpå säger styresmannen, enligt sid. 568 i samma berättelse: »Vid bedömande af ofvan anförda förhållanden måste hänsyn dertill tagas» — säger styresmannen — »att enligt Kongl. Maj:ts proposition år 1894 anordningarne vid faktoriet skulle afse en årstillverkning af *endast* 10,000 vapen, men att *redan* 1896 års Riksdag bestämde denna tillverkning till 15,000 pr år, *utan att särskilda medel anvisades för häraf följande ökade behof af utrymme och maskiner m. m.*»

Jag skall icke upptaga herrarnes tid så mycket längre, utan skall fatta mig så kort som möjligt. Man gör sig emellertid ovilkorligen den frågan: När arméledningen ansett, att det för landets försvar var nödvändigt, att nya moderna vapen anskaffades, borde då icke arméledningen också hafva gjort klart för sig, dels huru många vapen behöfdes, dels hvad dessa ungefärligen skulle komma att kosta, och dels huruvida dessa skulle tillverkas i in- eller utlandet, samt sedan också gjort klart för sig jemväl, huru kort tid behöfde användas för de ifrågavarande vapnens anskaffande, eller, rättare sagdt, den kortare tid, som dertill behöfde användas? Sedan man fått den frågan klar för sig, förefaller det mig, som om man på grund deraf bort uppgöra kalkylerna.

Nu hade man emellertid beräknat en tillverkning af endast 10,000 gevär om året, hvilket man ansåg borde utgöra maximum; och öfver 200,000 gevär skulle tillverkas. Hade man nu derjemte beräknat, att gevärstillverkningen skulle ega rum i en enda fabrik, skulle densamma således hafva kommit att omfatta en tidsrymd af 20 år. Det är ju dock gifvet, att en sådan tillverkning vore alledeles

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

för långsam, när det gäller de vapen, som anses för landets behof alldeles oafvisligen behöfliga. Denna tidrymd var alltså alldeles för högt tilltagen. Och man måste väl ställa upp för sig den åsigten, att dessa vapen borde tillverkas på den allra kortaste tid, och allra högst på 4 å 5 år. Då kommer man gifvetvis till en ofantligt högre tillverkningssiffra än denna låga siffra af 10,000 gevär om året. Men har man klart för sig att frågan gäller en tillverkning af 25,000 å 30,000 gevär per år, då kan man verkligen undra på huru det är möjligt, att man icke tagit kännedom om huru det är stäldt vid faktoriet, om det der finnas tillräckliga lokaler och resurser i öfrigt för att upptaga en dylik tillverkning. Det begäres anslag till gevärstillverkning, men det göres icke något yrkande om utvidgning af lokalen, så att faktoriet kan gifva tillräckligt utrymme för gevärstillverkningen. Detta yrkande framträder först längre fram. Resultatet har också blifvit, att man slutligen nödgats öfverskrida det för byggnader och nyanskaffning af maskiner af Riksdagen beviljade belopp med icke mindre än öfver 195,000 kronor. Nu säger styresmannen i samma promemoria följande, som jag ber att få uppläsa.

»Af redan vunnen erfarenhet framgår emellertid, att med de större utgifterna för tillverkningens ökande från 10,000 till 20 å 25,000 vapen för år följt ett nedbringande i vapnens tillverkningspris, hvarigenom alla förutsättningar förefinnas att utöfver lemnade anslag förbrukade 195,390 kr. 98 öre skola på tillverkningen — derest denna utsträcker till förutsatta 220,000 vapen — mer än väl intjenas, en förutsättning, som redan i februari detta år, efter verkstäldt bokslut, torde kunna bevisas».

Och den första februari i år var tiden inne att reducera arbetarnes löner. Med afseende å arbetslönerna och arbetsförhållandena ber jag att få säga, att jag varit och är fortfarande på det lifligaste öfvertygad derom, att när det beträffande dessa arbetare gäller en summa af endast omkring 6,000 å 7,000 kronor per år och när dessa arbetare, såsom jag förut äfven erinrat om, arbetat i ett svårt och helssofarligt yrke, denna summa af 6,000 å 7,000 kronor icke spelar någon roll för staten. Men i den redogörelse, som herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet här lemnat, säges det, att styresmannen äfven tagit hänsyn dertill att fabriken verksamhet icke skulle på något sätt träda hindrande i vägen för ortens arbetsgifvare med afseende å deras lönebestämmelser. Jag kan icke förstå, hvarför i detta fall statens faktori, som nog har andra uppgifter att fylla, skulle behöfva vara en regulator på arbetsmarknaden å den plats, hvarest faktoriet är beläget. Jag tror, att det i första hand gäller att få skickliga och goda arbetare, som kunna förfärdiga goda och präktiga vapen; och det är väl i alla fall i fosterlandets intresse af långt större betydelse än dessa 6- å 7,000 kronor att hafva en arbetarestam, som är tillfredsstäld med sin tillvaro och som är skötsam och ordentlig samt gör hvad den kan för att söka

tillverka de allra bästa vapen, som vi behöfva för fosterlandets försvar. *Svar å interpellation.*

(Forts.)

Man har här sökt vederlägga de af mig återopade fackmännens utsagor beträffande sandblästringsmetodens lämplighet vid vapentillverkning. Som jag icke är fackman på det området, vågar jag icke ingå i svaromål i det stycket. Men det synes mig dock vara egendomligt, då man framhåller, att vid fabriken Mauser i Obernsdorf i Tyskland sandblästras de gevär — åtminstone såsom orden föllo — hvilka äro afsedda för *enskildt* bruk. Detta tyckes gälla endast *sådana* gevär, men vid denna fabrik tillverkas äfven gevär. afsedda för arméns bruk, antingen i Tyskland eller Sverige; och dessa senare gevär smerglas, hvaremot endast de gevär, som äro afsedda för *enskildt* bruk, sandblästras. På grund häraf vågar jag icke tro på sandblästringens ändamålsenlighet, när det gäller gevär, afsedda för fosterlandets försvar.

Jag tror och är lifligt öfvertygad derom, att man gjorde klokt, om man först som sist vid bedömandet af arbetsförhållandena och vid uppgörandet af kalkyler och planer för statens anläggningar i ena eller andra fallet, sökte få fram ordentliga siffror, som icke behöfde öfverskridas, åtminstone med så nämnvärda belopp som i nuvarande fall. Jag är äfven öfvertygad om att denna folkvalda kammare helst vill se frågorna in i hvitögat och, när det fordras nya gevär eller hvad det vara må, vill hafva ordentliga beräkningar på kostnaden, så att den må veta, hvilka medel som erfordras för hvarje ändamål. Detta är också nu desto viktigare, som, efter hvad man tror sig veta här och hvar, man nu synes umgås med planer på att utvidga vår värnpligt, och det följaktligen är all möjlig anledning tro, att ytterligare flere millioner behöfva anslås för militära ändamål. Under sådana förhållanden är det så mycket nödvändigare, för att icke säga den rent af förnämsta uppgiften, att först som sist få ordentligt klart från början angående alla beräknade kostnader, hvilket i denna fråga icke visat sig vara fallet.

Hvems nu felet är, må kunna vara *en* sak, och jag vill för min del icke på något sätt härmed, herr statsråd, hafva klandrat Eder det ringaste, utan torde ansvaret för detta förhållande ligga på något annat håll.

Jag ber nu till slut få säga, att jag härmed yttrat hvad jag för tillfället mägtat framhålla i den föreliggande frågan. Vidare vill jag också säga, att det vore beklagligt, om man icke lyckades komma till ett godt slut med arbetarne i detta fall. Visst är emellertid dock, att när man fortsätter underhandlingen med de utestängda arbetarne, har man dermed äfven ådagalagt, att man icke så särdeles mycket tror på sandblästringens effektivitet.

Herr Branting: Herr talman! Jag kan för min del icke underlåta att uttala den mening, att den vidlyftiga förklaring, som vi nyss hörde från statsrådsbanken, på intet vis kan anses tillfredsstäl-

Svar å interpellation.

(Forts.)

lande. Det var rent förunderligt att höra, hurusom hela framställningen och alla de synpunkter, som deri gjorde sig gällande, smögo sig tätt efter det åskådningssätt, som just den i detta ämne intresserade styresmannen för gevärsfaktoriet förut sökt att i offentlig diskussion göra gällande. Det måste förefalla hvar och en, som hörde herr statsrådet uppläsa sin redogörelse, såsom hade det vid denna undersökning från herr statsrådets sida egentligen tillgått så, att styresmannen inkommit med en rapport, huru saken tedde sig från hans synpunkt, och denna har fått ligga till grund för redogörelsen, utan att man hört andra parten. Ett sådant tillvägagångssätt är ensidigt, och det är icke egnadt att främja en verklig utredning af de frågor, som bringas på tal här i Riksdagen, om ett sådant system får insmyga sig, som det herr statsrådet här använt vid besvarandet af en interpellation.

Det kan nu hända, att någon tycker detta vara ett hårdt tal; men jag stöder mig i detta speciella fall på en iakttagelse, som jag under åhörandet af herr statsrådets redogörelse flere gånger gjort, nemligen att han alltjemt talar om arbetets *nedläggande*, om den *arbetsinställelse*, hvartill dessa smerglare och andra skulle hafva gjort sig skyldiga. Förhållandet är emellertid i sjelfva verket det, att arbetarne *icke* nedlagt arbetet; de hafva i stället blifvit bortkörda från verkstaden; detta är den enkla sanningen rörande detta förhållande.

Uti interpellantens först gjorda framställning, hvilken nu föreligger i tryck, har han råkat använda ett uttryck, som är något sväfvande och som möjligen kan gifva anledning till missstyndning. Det står nemligen deri, att »arbetarne återgingo till arbetet fredags morgon.» Ja, detta är alldeles sant, om det tages efter orden, men det är origtigt, om man med dessa ord förknippar den föreställningen, att arbetet förut, under tiden för underhandlingarna, skulle hafva varit nedlagt. Tvärtom arbetades det på vanligt sätt, medan man förhandlade, huruvida nedsättningen af årsinkomsten med 25 procent skulle blifva bestående eller ej. Detta var hvad som försiggick, och det ställer saken i en väsentligt annan dager samt bringar styresmannens förfarande att låta genom honom underordnade personer för arbetarne tillkännagifva, att de voro afskedade och kunde gå sin väg, i ett vida mer förhatligt ljus, än som varit händelsen, derest han blifvit utmanad genom arbetets plötsliga inställelse från arbetarnes sida.

Såsom nu skett står det fast, att skulden till arbetskonflikten måste läggas *uteslutande på styresmannen*, och det är icke, synes det mig, någonting som länder staten till heder, att den gjort ett så olyckligt val af styresman och dertill antagit en person, som söker införa sådana militära fasoner, att han helt plötsligt förklarar arbetarna vara afskedade och till på köpet i en officiel rapport stämplar detta såsom en arbetsinställelse från arbetarnes sida.

Jag har här i min hand en framställning om det helas förlopp, hvilken blifvit uppsatt af en person, som haft mycket att göra med denna sak såsom ombud för den andra sidan, nemligen jern- och metallarbetareförbundets förtroendeman herr Ernst Blomberg, hvilken på arbetarnes kallelse försökt medla i frågan. Han har uttryckligen förklarat, att han för sin personliga del icke har att beklaga sig öfver styresmannen, utan att han tvärtom blifvit af denne välvilligt emottagen. Han kan således icke hysa någon animositet emot styresmannen; så vidt jag känner fortsättas också underhandlingarna dem emellan, och det är ju möjligt, att ett resultat derigenom kan uppnås. Nu är det att märka, att i den framställning, som herr Blomberg gör angående sakens förlopp, betonas med mycket eftertryck just den sida af saken, som jag här framhållit, nemligen att arbetarne icke gjort sig skyldiga till något nedläggande af arbetet. När man således härvidlag talar om »arbetsinställelse», så är detta någonting origtigt, för att begagna ett mildt uttryck. Att ett sådant tal upprepade gånger förts från statsrådsbanken, har jag därför ansett mig böra konstatera, och det förbättrar icke saken, att något sådant också upprepas i de på arbetarnes afskedsbetyg gjorda anteckningar, hvarmed styresmannen ansett sig böra utmärka dessa arbetare, hvilka han sjelf jagat bort.

Det skall för öfrigt icke falla mig in att, på frågans nuvarande ståndpunkt åtminstone, ingå vidlyftigare på densamma. Dess tekniska del kan jag naturligtvis icke bedöma, men föreställer mig dock möjligheten af att äfven i denna del andra upplysningar kunna framkomma, som bringa framställningen äfven härutinnan i en annan dager. Men det ber jag emellertid få säga: är det riktigt och sant att, såsom det nu från officiellt håll påstås, det rent af är en fördel att icke hafva gevärets delar så beskaffade, att de glindra i solskenet och derigenom röja skyttekedjorna, ja, då hafva ju dessa smerglare, om ock omedvetet, gjort fosterlandets försvar en mycket god tjänst, då de kommit Kongl. Maj:t att tänka på, att det vore bra mycket bättre att för gevärens slipande använda sandblästring i stället för det förut brukade sättet med smergling.

För öfrigt är det endast en sak, som jag här vill understryka, och det är, att det i tider sådana som dessa är synnerligen olämpligt försöka vidtaga hvad som med ett bevingadt ord härom dagen från denna bank kallades *dyrtidsafdrag* gent emot arbetare. Det må vara rimligt att för ackorder, som, när de första gången skola sättas, bestämmas på en höft, man sedermera i godo öfverenskommer om en nedsättning, om sådan oundgängligen är af nöden. Och jag tror icke, att arbetarne äro så orimliga i sina fordringar, att de icke i sådant fall låta tala vid sig; genom de ännu fortgående underhandlingarna hafva också de nu ifrågavarande arbetarne visat, att *de* icke äro oresonliga i denna punkt. Men det är ett bestämdt förkastligt system att komma med ukaser på militäriskt vis och helt kort förklara att, i en tid så dyr som denna nu verkligen är, afdrag

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation. utan vidare i löneinkomsten skall ske med icke mindre än 25 procent.

(Forts.)

De siffror, som af herr statsrådet anfördes i redogörelsen, kunde jag ej riktigt följa med och är således icke i tillfälle att bedöma dem, men jag måste framhålla att, när styresmannens berättelse i så väsentliga punkter som dem, hvilka angå sjelfva förloppet af »arbetsinställelsen», är behäftad med så grundliga fel, jag tillåter mig att, tillsvidare åtminstone, i tvifvelsmål draga rättigheten af de af herr statsrådet anförda siffrorna, för så vidt de härröra från styresmannens uppgifter; ty då äro de nog i behof af granskning och korrektion.

Till sist vill jag blott säga att, när det gäller en sådan sak, som den, hvilken här är i fråga, det synes mig, som om de personer, hvilka ständigt, i tid — och man kan väl säga, i otid också — föra på tungan det talet, att omsorgen om fosterlandets försvar bör gå före allting annat och sättas öfver alla partisynpunkter, här borde hafva ett godt tillfälle att visa, att omsorgen om den viktiga del af fosterlandets försvar, hvarom nu är fråga, af dem sättes högre än omsorgen för att en styresman öfver ett gevärsfaktori får rätt gent emot ett antal arbetare, på hvilkas aflöning han sökt knappa in. Det gäller nu förstas på den ena sidan några tusental kronor — och så tillika styresmannens prestige —, men man bör här verkligen, menar jag, sätta omsorgen om fosterlandets försvar högre än så och icke blindt godkänna den framställning af saken, som styresmannen gifvit och för hvilken herr statsrådet så *beredvilligt* gjort sig till tolk.

Herr Nyström: Herr talman! Jag har begärt ordet, icke för att på något vis göra någon anmärkning, vare sig mot styresmannen för Karl Gustafs stads gevärsfaktori eller mot regeringen, utan för att för kammaren framhålla en sak, som jag tror att kammaren icke har till fullo behjertat, ehuru den står i ganska nära samband med den föreliggande frågan rörande arbetareförhållandena vid Karl Gustafs stad.

Detta sakförhållande består deri att, enligt mitt och många tekniskt bildade personers förmenande, den tekniska sakkunskapen icke är tillräckligt representerad i ledningen af en så stor och viktig industriel anläggning, som detta statens gevärsfaktori ju är. Visserligen har styresmannen för gevärsfaktoret vid sin sida ett tekniskt biträde, en ingenjör, som är både teoretiskt och, till en viss grad, äfven praktiskt utbildad och som tillika äfven intager en viss grad af sjelfständighet, så till vida nemligen, som han tillsättes af arméförvaltningen och, efter hvad jag hört, äfven har den tryggade ställning, som pensionsrätt medför. Hans ställning är således till en viss grad sjelfständig, men der slutar också hans sjelfständighet helt och hållet, ty någon bestämmanderätt, någon rättighet att taga initiativ samt fullfölja och utföra detta finnes absolut icke hos honom, utan

detta ligger helt och hållet uti den icke tekniskt bildade styres- Svar å interpellation.
mannens hand.

När jag säger »den icke tekniskt bildade styresmannen», så är det naturligtvis ett uttryck, som måste modifieras eller förklaras. Han är ju tekniskt bildad så till vida att han eger de kunskaper och den erfarenhet, som tillhöra en artilleriofficer, men han besitter icke den verkstadsvana, den *genuine* verkstadsvana, som erfordras för skötandet af ett industrielt etablissement, isynnerhet ett sådant, der en stor mängd specialmaskiner, uppgående till närmare 500, äro i verksamhet. Hvilken betydelse denne ingenjörs osjelfständighet har för tillverkningen, skola herrarne lätt fatta, då herrarne tänka sig in i gången af arbetet på en mekanisk verkstad. Man skulle väl kunna tycka att, när en tillverkning en gång kommit i gång, det icke behöfdes något annat än att samvetsgrant tillse att arbetet utföres på ett ordentligt och ekonomiskt sätt, men så är ingalunda förhållandet. Saken är nemligen den, att på en mekanisk verkstad, isynnerhet på en sådan som den ifrågavarande, måste ett oupphörligt uppfinningsarbete pågå, ett oafåtligt arbete nedläggas på uppfinnande af nya arbetsmetoder, nya verktyg uppfinnas och konstrueras, med ett ord på alla möjliga tänkbara sätt arbetas på att förkorta tiden för de olika operationernas utförande, d. v. s. på att få arbetet billigare utfördt. En enskild verkstad, som för syndar sig i detta hänseende, och som icke oafåtligen har blicken fäst på förbättrade arbetsmetoder, är dömd till undergång, såvida man icke lägger bördan på arbetarnes skuldror. Det finnes nemligen ett sätt att korrigera saken och det är att minska arbetarnes löner för att få staten att gå ihop.

Att något i detta hänseende verkligen kan åstadkommas vid Karl Gustafs stads gevärsfaktori, det tror jag mig kunna ådagalägga genom att hänvisa till tillverkningspriset på våra nuvarande gevär. Detta pris är, om jag icke missminner mig, 57 kronor 35 öre och det understiger med 2 à 3 kronor det pris, som vi betalat för gevär från Waffenfabrik Mauser. Man skulle då kunna tycka, att tillverkningen är alldeles tillfredsställande, när man efter en så nyligen genomförd organisation kan få priset 2 à 3 kronor lägre än det vi betala vid en utländsk fabrik, och detta ehuru vi hafva ett hårdare stål att bearbeta. Förhållandet är emellertid att, under det att de tyska gevären hafva att betala administrationskostnader, kapitalprofit, kapitalränta och afskrifning å såväl byggnader som maskiner, så ingå uti våra tillverkningspris på gevär ingen af dessa poster. Herrarne kunna således förstå att våra gevär, ehuru skenbart billigare, i sjelfva verket äro afsevärdt dyrare än de tyska, ett förhållande som jag likväl icke anser mig böra obetingadt klandra; man måste nemligen ihågkomma, dels att faktoriet stått under organisation, dels att det arbetsmateriel, som faktoriet har att bearbeta, är hårdare än det utländska, till följd hvaraf alla våra svarfvar och maskiner måste gå med något långsammare fart. Nyssnämnda ut-

(Forts.)

Svar å interpellation. (Forts.) gifter, som betunga de tyska gevären, men från hvilka de svenska äro befriade, synas likväl i en tillverkningskalkyl böra tagas med i räkningen, och otvifvelaktigt är att faktoriets med större teknisk erfarenhet till sitt förfogande skulle kunna i väsentlig mån nedbringa tillverkningspriset till större *verklig* öfverensstämmelse med det tyska.

Man har sagt och det sades förra året under debatten om gevärsfrågan här i kammaren af dåvarande chefen för landtförsvarsdepartementet, att krigsstyrelsen hade tagit i öfvervägande, huruvida det icke vore lämpligt att använda en civilingeniör såsom chef för tillverkningen vid faktoriets, men han sade äfven, att det skulle kräfvä så oerhörda kostnader och dessutom, sedan man en gång fått en dylik ingeniör derstädes anställd, att man måhända skulle komma att finna, att han icke vore lämplig. Ja, detta resonnement skulle kunna användas vid alla tillsättningar af statens tjänstemän och äfven om de ingenjörer, som användas vid marin- och jernvägsstaterna. Men det gör icke staten. För öfrigt vill jag erinra om att första klassens ingenjörer icke äro så oerhördt dyra som man synes föreställa sig. En af vårt lands förnämsta mariningenjörer sitter såsom chef för mariningenjörstaten med en lön af 7,000 kronor och flera af tekniska högskolans professorer, hvilka också äro erfarne ingenjörer, sitta med en aflöning af 6,000 kronor. Hufvudsaken är emellertid icke, huruvida lönen är större eller mindre, utan att den ingenjör, som är föreståndare för eller ledare af tillverkningen, har den sjelfständiga ställning, att han icke endast kan sjelf taga initiativ utan äfven uppmuntra underordnade och arbetare att göra detsamma. Såsom saken nu står, är det nästan omöjligt för vare sig den ena eller den andra att göra något. Det ligger i sakens natur, att styresmannen, såsom icke verklig fackman, måste till en viss grad känna sig rädd för hvarje nytt uppslag och att han måste ställa sig konservativ gentemot alla nyheter. När saken är väl i gång, är det bra, och då känner han sig tryggast att låta det gå som det går.

Jag tror, att det i dag påpekade missförhållandet skulle kunna i betydlig grad undanrödjas, om en öfveringeniör med full sjelfständighet och med ansvar för faktoriets tekniska afdelning ställdes vid sidan af den nuvarande styresmannen, och jag tror äfven, att styresmannen sjelf skulle känna det såsom en synnerlig lättnad om han genom en dylik anordning befriades från det ansvar, i hvilket han nu står inför hela landet.

Beträffande sandblåsningen tillåter jag mig hysa tvifvel om fördelaktigheten af att sandblåsa sådana delar som t. ex. slutstyckena. Jag har sjelf experimenterat med sandblåsning och vet huru en yta, som utsättes derför, förses med milliontals så skarpkantiga gropar som, om de utsätts för fukt, svårigen kunna hållas rena och hos hvilka det är nästan omöjligt att förhindra en fortgående oxidering. Att Mausers Waffenfabrik tillverkat pistoler och gevär

för enskildt bruk på detta sätt, det ligger i sakens natur, ty det är något billigare, men sådana vapen utsätts icke för de väder-*Svar å inter-*
 vaxlingar som gevären, när de användas under öfningarna, och jag *pellation.*
 upprepar, att det blir svårare att hålla dessa rena. (Forts.)

Jag har icke något vidare att tillägga; jag har, såsom sagdt, endast velat fästa uppmärksamheten på vigten, att större teknisk kraft ställes till gevärsfaktoriets förfogande till förmån icke endast för staten utan äfven för den arbetarestam, som der finnes.

Herr Waldenström: När jag i morse i Stockholms Dagblad såg, att chefen för landtförsvarsdepartementet förklarar sig hindrad från och med i dag att vidare deltaga i den tillförordnade regeringen, förstod jag, att hans mening var att här i dag besvara den till honom ställda interpellationen. När jag gick upp till kammaren, var jag fri från hvarje tanke på att begära ordet, emedan jag trodde, att den förklaring, herr statsrådet komme att afgifva, skulle blifva fullt tillfredsställande. Einellertid måste jag erkänna, att det öfverraskade mig att höra, att denna långa förklaring gaf så föga tillfredsställande besked angående den fråga, som den ärade interpellanten framställt. Jag vill naturligtvis på intet sätt säga något ofördelaktigt om herr statsrådet, då han ju varit beroende af de upplysningar han fått från styresmannen. Men det är just dessa upplysningar, som jag tycker äro litet bedröfliga.

Enligt hvad jag kunde fatta af uppläsningen säger styresmannen, att han hade i tillverkningens och arbetarnes eget intresse ändrat tim- eller dagaflöningen till ackord samt beräknat denna så, att de skulle få ganska god förtjenst. Detta var bra; två intressen blefvo tillgodosedda. Och att arbetarne förstått det, synes äfven deraf, att ackordet eggat dem att uppöfva sin skicklighet, precision och flit, så att de kunnat åstadkomma en stor produkt och derigenom få en för deras ställning god aflöning.

Men nu finner styresmannen, att deras inkomst blir för stor och då tänker han: »Vi skola sätta ned ackordet», detta ackord, som just eggat arbetarne till den energi, hvarigenom hos dem en sådan skicklighet blifvit utvecklad. Jag tycker, att styresmannen i stället borde hafva sagt, att det var bra. Och sedan hade han bort tänka på att snarare öka än minska ackordet, om han derigenom kunde öka skickligheten än vidare. Ty tänk, huru det skall verka på arbetarne, om man först säger till dem: »I skolen få ackord, på det I mån eggas att öfva upp er skicklighet riktigt», och sedan, när de hafva öfvat upp sig, säger till dem: »I förtjenen alldeles för mycket, vi måste sätta ned er lön.» Det är ju detsamma som att drifva arbetarne till att blifva drönare, och det kan väl icke vara till någon nytta för arbetsgifvaren.

Jag sammanträffade på en utländsk resa för några år sedan med en ingenjör och föreståndare för en stor amerikansk verkstad. Han var född af svenska föräldrar och hade nu varit på besök

Svar å interpellation.
(Forts.)

Sverige. Dervid hade han besökt Motala mekaniska verkstad. Der hade han sett bland annat en ångpanna och frågat, hvad den kostade. »3,000 kronor» fick han till svar. Då sade han: »Hvad hafva edra arbetare i lön?» Det svarades: »2 à 2,50 kronor om dagen.» »Hvar gören I då af dessa 3,000 kronor?» frågade han. »På min verkstad kostar en sådan panna 900 dollars; men då hafva arbetarne, som göra den, 3 à 4 dollars om dagen». Ja de hafva detta därför, att de få betaldt efter hvad de göra. De hafva uppdrifvit sin fermeté och skicklighet i arbetet så, att de kunna förtjena så mycket, utan att ändå produktionskostnaden synnerligen öfverstiger, hvad Motala verkstad kan få för en motsvarande produkt.

Jag vill fråga: blir det billigare för staten att göra arbetarne till drönare och betala dem mindre dagspenning än att gifva dem en högre dagspenning och göra dem skickliga och flitiga i sitt arbete? I synnerhet tycker jag, att saken är magtpåliggande här, då det väl ingenstädes är viktigare att hafva skickliga arbetare än vid den verkstad, der våra eldvapen skola tillverkas. Man såg i tidningarne uppgifvet, att det fans ett fel på de nya engelska gevären, som vållade armén ett förfärligt elände där nere i Syd-Afrika. Jag kan icke säga, om felet var faktiskt, men jag tänker: kan man någonsin lägga för stor vikt på att vid en sådan tillverkning, hvarom här är fråga, hafva arbetare, som gifva allra bästa möjliga arbete med största färdighet, som en människohand kan uppöfvas till?

Men styresmannen säger, att arbetarne då skulle få 1,400 kronor i förtjenst om året. A la bonne heure, är detta för mycket för en första klassens yrkesarbetare? vill jag fråga. Kan icke staten betala det för att få behålla en sådan arbetarekår? Jag tror, att staten kan det, och att man äfven om det kostar något bör se till, att man får utomordentligt skickliga och ferma arbetare.

Styresmannen säger vidare, att på fabrikerna rundt omkring få arbetarne mindre. Det angår icke staten. Hvad som angår staten, är som sagdt att få dugtiga och bra arbetare för ett pris, som man i alla fall icke kan anse obilligt.

Häruti instämde herr *Kempe*.

Herr Göthberg: Jag har begärt ordet endast för att på det lifligaste instämma i de åsigtter, som af herr Waldenström uttalats.

Herr Hedlund: Det står uppgifvet i handlingarna, att föreståndaren för gevärsfaktoriet räknat på att kunna uppdrifva arbetarnes prestationer så, att de derigenom skulle komma att, äfven med en mindre lön, förtjena lika mycket som förut. Jag vet icke, huru detta står i öfverensstämmelse med ett bref, som förekommer i bilagan till statsrevisorernas berättelse, nemligen från P. Mauser till major Hyllén-Cavallius af den 18 december 1899, således i slutet af sistlidet år, i hvilket han skrifver: »Jag tvekar därför icke att förklara,

att den svenska statsgevärsfabriken i Carl Gustafs stad, i det den för närvarande fabricerar 5,000 gevär mer om året, än ursprungligen var afsedt, fullgjort en framstående prestation.»

Svar å interpellation.
(Forts.)

Det synes således vara en förtfärdighet hos denna fabrik, med hvilken den erfarne tyske gevärsfabrikanten varit synnerligen tillfredsstäld, och hvad han var nöjd med förefaller mig, att äfven vi här i Sverige kunna vara belättna med. Jag är ingen tekniker, men det tillhör ju en riksdagsman att, när någon vigtig fråga föreligger, skaffa sig den bästa möjliga handledning för sitt omdöme. Jag har om den frågan, huruvida sandblästring af gevärskdelar skulle främja deras förrostning, hört mig för hos tre betydande verkstadsegare, allesammans oberoende och bosatta på hvar sin plats i Sverige, och jag skall anhålla att få redogöra för de svar, de gifvit mig, af hvilka de båda första äro skriftliga.

Den förste omnämnde, att »sandblästringen användes i betydlig skala vid Enfield (engelska statens gevärsfaktori) såsom föregående behandling vid brungöring. Brungöringsprocessen förkortades till omkring $\frac{1}{3}$ af förut behöflig tid. Genom sandblästringen — försätter han — blir ej ytan absolut ren och rostas (brungöres) därför lättare, men sedan bruneringen är färdig eller rättare genom sjelfva bruneringsprocessen försvinner anlaget för rostning. Om sandblästring användes på delar, som ej brungöras, så försvinner anlaget för rostning genom bestrykning med vaselin eller annat lämpligt fettämne. Sådan bestrykning måste för öfrigt användas på alla vapendelar af stål, vare sig de äro smerglade, blånade eller brunerade, ty annars rosta de, huru man än bär sig åt. Vid gevärs- eller annan precisionstillverkning afser jag med den vanliga smerglingen på skifva att åstadkomma en fin yta, d. v. s. ett vackert utseende, och detta vinnes säkert icke genom sandbläster. Det efterarbete, som afser precision, kan ej beröras af tvisten vid gevärsfaktoret. Vid detta arbete användes nog äfven *smergel* (vanligen blästmergel), men ej hvad man vanligen benämner *smerglare*. Hvad Eskiltuna-representanten anförde om smerglingens ohelsosamhet måtte väl bero på okunnighet, ty en nutidens smerglareverkstad är alldeles ofarlig — eller kan och bör åtminstone vara det.»

Brefskrifvaren uttalar sig sålunda till förmån för sandblästringen. Till hans uppgifter och omdöme måste man sätta det största förtroende — han är en sådan man — men hvad Enfield-fabriken vidkommer, måste jag påminna om, hvad som utan motsägelse uppgifvits i tidningarna, att den sändt till de i Sydafrika för sitt fosterland kämpande brittiska soldaterna gevär med sneda sigten.

Min andre sagesman åter yttrar som sin åsigt »att i föreliggande fall bör man ej tillämpa sandblästermetoden, hvilken mera begagnas för *billigare* skjutvapen (handelskram). Visserligen kan man tycka, att på sådana detaljer som läskstänger och band det ej är så noga, men den sandblästa ytan är synnerligen mottaglig för rost, och således

Svar å interpellation.
(Forts.) är äfven i detta fallet ifrågakvarande tillverkningsätt olämpligt. Det förut använda slipnings-, härdnings- och anlöpningsystemet är åtminstone för närvarande att anse såsom det bästa för solida och förstklassiga arbeten, hvarom ju här också frågan gäller.»

Med den tredje personen meddelade jag mig muntligt, och han hade den meningen, att sandblästring för inre delar af geväret, sådana, som äro afsedda att glida mot hvarandra, är afgjordt olämplig. Om jag uppfattade hans mening rätt, ansåg han, att äfven om dessa inre delar bestrykas med fett, så, på grund af den sandblästa ytans ojemnhet och då här ju icke eger rum någon parallelslipning, utan repor och fördjupningar gå om hvarandra, slites fettet bort på en god del af de ytor, som ligga mot hvarandra, och de blifva då lätt tillgängliga för rost. På yttre sidan ansåg han det för sin del vara mindre farligt. Men erfarenheten visar, att rost lätt kommer ned i de mikroskopiska fördjupningar, som sandblästringen åstadkommer, och sedan är denna rost svår att få bort.

Om jag räknat rätt, skulle hela vinsten på den prisnedsättning, som föreståndaren för fabriken föreskrifvit, vara 25,000 kr. för 100,000 gevär. Men dessa kosta mellan 5 och 6 millioner kronor. Större besparing blir det icke. Och jag frestas till den frågan, understruken genom det anförande, vi hört från en ärad fackman på stockholmsbänken, om icke svenska staten fått betala flerdubbelt denna summa derigenom, att vi i spetsen för gevärsfaktoriet icke hafva en praktisk ingenjör, utan en officer.

Jag vill slutligen instämma i de yttranden, som här hafva följts, att föreståndaren för en statens vapenverkstad bör sätta som sin uppgift att få sin vara så god som möjligt, men icke att reglera arbetsmarknaden på sin ort till förmån för enskilda arbetsgifvare.

Häruti instämde herr *Hammarström*.

Herr Eriksson i Bäck: Jag skall icke inlåta mig på att uttala mig om den ena eller andra arbetsmetodens företräde i detta afseende. Men styresmannens för fabriken åtgörande att å de utfärdade betygen anteckna, att arbetarne nedlagt arbetet, synes mig innebära en stor betänklighet. Det synes mig till och med innebära något rätt straffbart. Dessa arbetare borde väl, ehuru visserligen icke bundna vid sitt arbete genom kontrakt eller städsel för viss tid, likväl, med den modifikation, som tidsandan betingar, anses likställda med dem, som stå under tjenstehjonsstadgan, och denna angifver i § 21, hvilka uppgifter orlofsedel skall innehålla. Der står emellertid icke, att den skall innehålla, af hvad anledning arbetaren slutat med arbetet. Då den icke innehåller någon sådan föreskrift, är det uppenbart, att arbetsbetyg icke får innehålla sådan anteckning, som styresmannen för fabriken tillåtit sig göra å ifrågakvarande arbetares betyg.

Chefen för landtförsvarsdepartementet herr statsrådet Crusebjörn: Herr talman! Mina herrar! Med anledning af hvad under diskussion förekommit skall jag tillåta mig att yttra några ord.

Här har med mycken styrka framhållits, huru viktigt det vore att hafva en ingenjör eller en tekniskt bildad fackman såsom föreståndare för ifrågavarande fabrik. Ja, det kan nog förefalla så, men å andra sidan måste man väl erkänna, att många af våra stora fabriker och industriella anläggningar, som skötas väl och gå ganska förträffligt, ofta icke hafva i spetsen för sig tekniskt bildade styresmän. En styresman för en fabrik sådan som den nu ifrågavarande måste äfven vara en framstående administratör, ty om han icke besitter denna egenskap och icke ser till, att fabriken drifves på ett sådant sätt, att kostnaderna för produktionen icke blifva för stora, är han icke någon lämplig ledare af fabriken, äfven om han vore aldrig så tekniskt bildad.

Svar å interpellation.

(Forts.)

Här har från flera håll med mycken värma sagts: Hvad har denne man att fästa sig vid hvad arbetarne förtjena, om de blott arbeta väl och arbetet, som verkställes, är utmärkt? Ja, det vore ingen konst att vara styresman, om man finge resonera som så, att det, som produceras, får kosta hvad som helst. Men jag tror icke, att majoriteten af denna kammare skall finna sig tilltalad af ett sådant sätt att sköta fabriken. När det visar sig, att arbetarne vid en fabrik — såsom här är fallet — förtjena så betydligt mycket mera, än hvad arbetarne i motsvarande fack vid andra fabriker kunna göra, då måste, synes det mig, styresmannen för denna fabrik se till, att icke produktionskostnaderna blifva afsevärdt högre, än de behöfva.

Man har sagt, att meddelandet om prisnedsättningen kom plötsligt. Så var visst icke förhållandet, ty redan för ungefär ett halft år sedan, vid bestämmandet af arbetsprisen, meddelade man arbetarne, att de icke kunde påräkna att få åtnjuta allt framgent aflöning enligt denna prislista, utan att de efter någon tid hade att emotse en lönenedsättning. Då kan man fråga: Hvarför medgaf då styresmannen en så pass hög prislista förliden höst, att han redan då såg, att den borde nedsättas? Jo, förhållandet var det, att detta var nödvändigt för att arbetarne skulle komma i åtnjutande af en skälig aflöning, enligt den princip, som han uppgjort, nemligen att arbetarne skulle hafva 10 procent mer än motsvarande arbetare i andra fack i kringliggande verkstäder. Det var nödvändigt att gifva dem högre aflöning, till dess att de hunnit förvärfva större vana att sköta maskinerna och större arbetsskicklighet, så att arbetet kunde bedrifvas på sådant sätt, att 100 gevär fortare tillverkades, än som kunde ske, när arbetarne voro mer eller mindre ovana.

Nu finna vi, att denna prislista, som han naturligtvis bestämt efter rådgörande med sina rustmästare, från 570 arbetares sida antogs utan klander eller missnöje. Detta bevisar ju mer än väl, att han icke varit orimlig uti sin nedsättning af lönerna. Det återstod endast 20, som voro missnöjda och som, i motsats till de öfriga, icke ansågo sig nödgade att taga emot nedsättningen i arbetsprisen. Det är med dessa 20, som man nu har förhandlat. Då säger man

Svar å interpellation.
(Forts.)

här: Hvarför icke gifva dem det de hade förut, det skulle ju icke kosta mer än 6,000 kronor om året, och det är ju en småsak? Ja, det kan väl förefalla så, och det var också först min tanke, när jag sysselsatte mig med denna fråga. Men ett dylikt tillvägagående strandar derpå, att de 570 då skulle blifva i hög grad missnöjda med att dessa smerglare få bibehållas vid den högre aflöningen, under det att de sjelfva skulle arbeta för ett förhållandevis lägre pris. Frågan är således icke så lätt att ordna, som vid första påseendet kan synas.

Här har äfven sagts, att det hade varit lämpligare, att jag vid bedömandet af denna sak icke endast hade fäst mig vid hvad styresmannen uppgifvit. Jag måste naturligtvis i första hand taga mina uppgifter från honom, det säger sig ju sjelft, och sedan hade jag att se till, huru väl grundade de voro. Såsom af det upplästa meddelandet framgår, afreste den 12 i denna månad genom min medverkan fälttygmästaren, åtföljd af arméförvaltningens ombudsman, just för att på ort och ställe förhandla med de arbetare, som nedlagt arbetet, och derigenom undersöka, huruvida de hade något att erinra mot de beräkningar af arbetsförtjensten, som styresmannen uppgifvit. Under det att dessa förhandlingar pågingo, förklarade arbetarne uttryckligen, att de i god tid hade fått reda på, att en prisnedsättning skulle ega rum, och vidare gifvo de till känna, att de icke kunde ingå i några förhandlingar, utan att dessa måste ske genom ombudsmannen i jern- och metallarbetareförbundet. För honom har nu, såsom sagdt, fullmagt blifvit utfärdad, så att om en uppgörelse skall kunna träffas med arbetarne, kan det endast ske genom honom. Skälet till, att de icke direkt kunnat underhandla, har här blifvit meddeladt; det är nemligen det, att arbetare, som tillhöra fackföreningar, stå under sådana föreskrifter, att de icke sjelfva få bestämma den saken.

Vidare har här talats om vådan för de gevär, hos hvilka vissa delar blifvit sandblåsta i stället för smerglade. Detta är en teknisk fråga, som jag icke kan inlåta mig på, men jag vill upplysa om, att i den engelska armén ha gevären sandblästrade delar i stället för smerglade, och vidare att de försök, som här blifvit gjorda med gevär, hvilka haft sandblästrade delar, tydligen visat, att sådana gevär äro fullt ut lika användbara som de med smerglade delar. Det är ju alldeles gifvet en fördel, att de icke glimra. För min del tror jag, att det förhållandet, att banden och öfriga beslag ha varit smerglade, i första rummet har varit beroende derpå, att det sett prydligare ut. Jag tror för min del, att det är mycket önskvärdt, att dessa delar fortfarande blifva brungjorda, alltså sandblåsas och icke smerglas.

Hvad återigen beträffar slutstycket, så kunna meningarna derom vara olika, just på grund af att man möjligen kan sätta i fråga, om icke de sandblåsta slutstyckena äro svårare att hålla rena än andra. Detta är någonting, som ger sig till känna först sedan de någon tid varit

i bruk. Emellertid synes af intyg, som jag har fått från tekniskt bildade personer, tydligen framgå, att den senare metoden, sandbläsningen, kan vara lika bra som den andra. Jag har här ett bref från chefen för Stockholms vapenfabrik, deri han svarar på en förfrågan angående denna sak: »Till svar å dagens telefonförfrågan angående min åsigt om gevärsstillverkningen vid statens gevärsfaktori har jag härmed äran nämna, att jag vid mina besök derstädes naturligtvis ej kunnat i detalj sätta mig in i alla der använda arbetsmetoder, men att jag kommit till den bestämda åsigten, att gevärsstillverkningen i stort sedt är fullt mönstergilt anordnad. — Beträffande sandbläsning i stället för slipning, så är, enligt mitt förmenande, det förra arbetssättet att föredraga, dels emedan det ställer sig billigare, och dels emedan det lemnar vackra matta ytor i stället för blanka. För att motverka de blåstrade ytornas större benägenhet att rosta är förmånligast, att blåstringen sker med torr luft och ej med ånga samt att ytorna bruneras i stället för att blåkokas». Vidare har jag här ett utlåtande af en verkmästare vid tygverkstäderna här i Stockholm, hvilken ingått i ett bedömande af denna sak. Hvad han här säger är ganska långt, hvarför jag icke vill uppläsa det i dess helhet, utan vill endast nämna, att han säger, att denna sandbläsning kan ske på olika sätt, och resultatet af sandbläsningen blir icke detsamma, om det ena eller andra sättet begagnas; man kan numera med de nyare metoderna sandblästra så, att ytan i finhet närmar sig till slipning. Efter hans mening äro de sandblästrade ytorna icke mera än de smerglade mottagliga för rost, nota bene om de väl ingnidas med olja, och vi veta alla, att vare sig gevärsdelarne äro smerglade eller tillverkade på annat sätt, är det en nödvändighet, att de väl bestrykas med olja, och vi veta ju derjemte, att inom armén den största vikt lägges derpå, att gevären skötas mönstergilt och att derå utöfvas den allra strängaste kontroll.

Herr Branting: Herr krigsministern synes hafva blifvit vidbragt den föreställningen, att dessa arbetare skulle stå i någon sorts slafveriförhållande till sin fackförening och att de icke sjelfva få underhandla. Detta är emellertid fullkomligt falskt. De hafva utsett till sin ombudsman — såsom också herr krigsministern erkände — den förtroendeman, som blifvit vald inom hela facket och hvilken är van vid sådana underhandlingar, och de kunde därför hafva mycket grundade anledningar att antaga, att han kunde skaffa dem möjligen större fördelar genom sin bemedling, än hvad de sjelfva skulle kunnat uppnå. Med så mycket större skäl hafva de i detta fall vändt sig till en utomstående, som det dock står qvar som ett faktum, att när arbetarne första gången sjelfva kommo och talade med vederbörande, major Cavallius, bemötte han dem icke så synnerligt vänligt, just därför att de tillhörde fackföreningen. Det är

Svar å interpellation. — sålunda — antager jag — för att kunna vinna mera, som de tagit den väg, som de nu gått in på.

(Forts.)

Jag ber för öfrigt att få framhålla endast det, att herr krigsministerns förklaring, att det skulle vara svårt att gå dessa arbetare till mötes, därför att de öfriga 570 arbetarne då skulle blifva missnöjda, är ett fullkomligt obestyrt påstående. Det har under hela denna frågas behandling icke blifvit utredt någonting om detta förmenta missnöje, och tills vidare tillåter jag mig att betvifla, att något sådant alls skulle blifva fallet.

Hvad angår den tekniska sidan af saken, vill jag endast göra det tillägget, att det står dock fast här för hvar och en, som vill se sakerna som de äro, att man gjort en ganska genomgripande teknisk förändring, icke på grund af tekniska skäl, utan därför, att det har blifvit en konflikt emellan styresmannen och hans arbetare. *Sedermera* har man försökt leta fram tekniska skäl, som skulle tala för denna förändring, och dervid stannat i bästa fall vid att auktoritet står emot auktoritet, medan deremot ingen synes hafva någonting att invända mot det gamla förfaringssättet, såsom ledande till frambringande af ett godt och tillfredställande gevär. Jag hemställer, huruvida kammaren verkligen kan finna, att ett sådant sätt att tillvarata statens intressen kan vara med dess fördel öfverensstämmande.

Herr Waldenström: Det var en liten passus i herr statsrådets sista anförande, som jag måste anse vara rigtad emot det, som jag nyss tog mig friheten att säga, och som jag anser mig böra med några ord bemöta. Herr statsrådet måste hafva missuppfattat hvad jag nyss yttrade; ty min mening var visst icke att säga, att man icke bör se på, hvad ett arbete kostar, utan bara låta det gå, det må kosta hvad det kosta vill. Att en styresman får lof att se äfven på den ekonomiska sidan af tillverkningen, det förstår jag mycket bra, lika bra som styresmannen sjelf. Men att först gifva arbetarne ett ackord och genom detta ackord egga dem till större flit och skicklighet, men sedan säga: »Ni förtjena för mycket, därför skall jag sätta ned ackordet» — det har syntts mig orätt; och det är det, som varit motbjudande för mig. Om det kunnat påvisas, att gevärstillverkningen blifvit dyrare, då hade det varit en annan sak. Att *utgifterna* blifva större, ja, det kan ju hända, men så blifva i stället *flera gevär tillverkade* och kanske *bättre tillverkade*, och då kan man ju icke säga, att man icke ser på priset. Det var detta jag ville säga. Om arbetarne då förtjena 13 à 14 hundra kronor om året, så är det icke skäl att missunna dem det. Sättes arbetslönen ned, så kan nog arbetaren, om han vill, laga så, att arbetsprodukten ej blir billigare för det. Och hvem har då vunnit på affären?

Härmed förklarades öfverläggningen i detta ämne slutad.

§ 4.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *O. H. Ström* under fem dagar från och med den 20 innevarande månad.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 3,47 e. m.

In fidem
E. Nathorst Böös.
